

Karlík, Petr

Má čeština konjunktiv?

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1982, vol. 31, iss. A30, pp. [123]-130

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101799>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PETR KARLÍK

MÁ ČEŠTINA KONJUNKTIV?

Ať byla zkoumána v minulosti kategorie slovesného modu v češtině z jakýchkoliv teoreticko-metodologických východisek, otázka, zda má čeština slovesný způsob (nebo alespoň morfologickou formu) plnící funkci konjunktivu (subjunktivu), se v podstatě neřešila. V žádné z nám dostupných synchronně orientovaných prací podávajících analýzu současného stavu se o konjunktivních funkcích vůbec nehovoří,¹ v diachronních studiích se sice existence konjunktivu ve stč. předpokládá (i když s jistými výhradami), myslí se však většinou pouze na módní napodobování latiny za humanismu, resp. potom na počáteční fázi češtiny obrozenké.²

Domníváme se, že tento stav je do jisté míry ovlivněn okolností, že se ani v jazycích, kde se o existenci konjunktivu nepochybuje (tj. v nichž existují speciální morfologické formy konjunktivu), dosud nepodařilo uspokojivě vymezit jeho invariantní význam („Gesamtbedeutung“), ba ani to, čemu se někdy říká hlavní význam („Grundbedeutung“).³ Vcelku bez větších výhrad se totiž uznává snad pouze to, že jednou z funkcí konjunktivu je signalizovat závislost vedlejší věty; kromě toho ovšem v jednotlivých jazycích plní konjunktiv celou řadu dalších funkcí, zčásti odpovídajících českému kondicionálu.

Podíváme-li se na celou problematiku z širšího pohledu slavistického, ukazuje se, že slovanské jazyky žádné bezpečné stopy ide. konjunktivu nezachovaly. Nedostatek zvláštního slovesného způsobu ve vedlejších větách se obvykle spojuje s pozdním rozvojem hypotaxe ve slovanských jazycích; když ke vzniku hypotaxe došlo, využilo se ve větách vedlejších indikativu jako formy základní. H. Bräuer,⁴ který se otázkou slovanského konjunktivu zabýval snad nejpodrobněji, dospěl k závěru, že v jihoslovanských jazycích dokonce plní dokonavý indikativu prézentu funkci konjunktivu (v bulharštině

¹ K vývoji názorů na kategorii slovesného způsobu srov. Karlík, P., *Morfologický a syntaktický modus*, SbPFFBU, A 29, s. 60–67.

² Bauer, J., *Vývoj českého souvětí*, Praha 1960, s. 24.

³ Srov. např. Jäger, S., *Der Konjunktiv in der deutschen Sprache der Gegenwart*, Mnichov 1971.

⁴ Bräuer, H., *Untersuchungen zum Konjunktiv im Altkirchenslavischen u. im Altrussischen*, Wiesbaden 1957.

se vlastně na ni uvedená forma specializovala — futurum se v samostatných větách vyjadřuje, jak známo, pomocí *šte* a nikoli dokonavým indikativem (prezentu). V jazycích západoslovenských a východoslovenských se potom v některých typech vět vedlejších rozšířil kondicionál, který Bräuer chápe za konjunktiv. Neexplicitně formuloval myšlenku o konjunktivní funkci slovenského kondicionálu v obsahových větách vedlejších a ve větách účelových L. Ďurovič,⁵ když formu *a + kondicionál* nazývá „podradovací tvar“ s poukazem na to, že přestala mít hodnotu jak vlastního času, tak vlastního způsobu.

Ďurovičova úvaha nás vede ke zkoumání, zda v češtině nemáme nějakou morfologickou formu, jejíž funkcí by bylo signalizovat závislost vedlejší věty. V případě, že v češtině taková forma skutečně existuje, bylo by možné chápat ji pouze jako „formální signál syntaktické závislosti“ a taková česká varianta konjunktivu by potom měla mezi ostatními morfologickými mody postavení specifické. Na rozdíl od forem morfologického indikativu, imperativu a kondicionálu by se český konjunktiv musel považovat za prostředek, který nesignalizuje vztah obsahu výpovědi k objektivní realitě, ale ani vztah mluvčího k obsahu výpovědi, nýbrž má, jak vyplývá z předcházejících úvah, funkci „ryze“ syntaktickou (podobně jako např. kategorie rodu u adjektiv). To by ovšem znamenalo, že český konjunktiv by nebylo možno považovat za morfologický modus ve vlastním slova smyslu. Situace v češtině je však dále komplikována tím, že nemáme speciální morfologickou formu, která by konjunktivní funkci, jak byla výše pro češtinu postulována, plnila.

Ukazuje se ovšem, že exponentem dané funkce se může za jistých podmínek stát morfologická forma kondicionálu. Přitom je třeba upozornit na to, že užití tohoto „kondicionálu-konjunktivu“ není možné ve všech typech vedlejších vět, nýbrž v zásadě pouze v takových obsahových větách oznamovacích, které jsou syntakticky závislé na řídicí větě smyslem záporné.

(1) *Vůbec mi neřekl, že by s ním o tom mluvil.*

(1a) *Vůbec mi neřekl, že s ním o tom mluvil.*

Kondicionálu-konjunktivu může být proto užito i v takové vedlejší větě, která závisí na predikátech s tzv. „vnitřní negací“.

(2) *Pochybuji, že by to udělal Petr.*

(2a) *Pochybuji, že to udělá/udělal Petr.*

(3) *Bořek popíral, že by ho někdo léčil.*

(3a) *Bořek popíral, že ho někdo léčí/léčil.*

Naproti tomu v rámci obsahových vět oznamovacích závislých na řídicí větě smyslem kladné nelze kondicionál-konjunktiv užít, neboť kondicionál zde plní jednotlivé funkce vyplývající z jeho značně širokého invariantního významu.

(4) *Petr mi řekl, že by tam šel.*

(4a) *Petr mi řekl, že by tam šel (např. kdyby ho někdo pozval).*

(4b) *Petr mi řekl, že by tam byl ochoten jít/že by tam rád šel.*

(5) *Nepochybuji, že bych se s ním znovu setkal.*

(5a) *Nepochybuji, že se s ním znovu setkám (např. když půjdu do divadla).*

Je třeba ovšem připomenout, že kondicionál-konjunktiv není v češtině prostředek závazný: i po záporné větě řídicí je jeho užití fakultativní, přičemž obě formy (1)—(1a), (2)—(2a) a (3)—(3a) jsou významově ekvivalentní.

⁵ Ďurovič, L., *Modálnost*, Bratislava 1956, s. 102—106.

Kondicionál-konjunktiv je dále vyloučen v rámci těch typů souvětých struktur, v nichž kondicionálová forma slouží jako „vyjevovatel“ kategoriálních rysů základových predikátů, nebo jako exponent určitého typu relace mezi dvěma propozičními obsahy (kondicionál se v těchto případech v současné češtině obligátně spojuje s nějakým dalším elementem, s nímž potom plní funkci spojovacího prostředku). Kondicionálová forma zde totiž vždy nese nějaký konkrétní modální význam, který je možno z invariantního významu morfologického kondicionálu vyložit a pomocí různých transformací i objektivizovat.;

(6) *Poručil jsem mu, aby odešel.*

(6a) *Poručil jsem mu, že musí/má odejít.*

(7) *Dovolil jsem mu, aby u mě vykouřil jednu cigaretu.*

(8) *Kdyby byla svobodná, oženil bych se s ní.*

(8a) *Za podmínky, že je svobodná, se s ní ožením.*

(9) *Bořek šel do kina, aby se aspoň trochu odreagoval.*

(9a) *Bořek šel do kina, protože chtěl/považoval za žádoucí aspoň trochu se odreagoval.*

Také v rámci vedlejších vět doplňovacích vztahných, i když jsou syntakticky závislé na řídicí větě smyslem záporné, se kondicionál-konjunktiv neuplatňuje. Kondicionálová forma v takových syntaktických strukturách plní jednu ze svých základních funkcí — vyjadřuje možnost, schopnost, ochotu apod.

(10) *Dosud se nenašel jediný svědek, který by obvinění potvrdil.*

(10a) *Dosud se nenašel jediný svědek, který je/byl schopen obvinění potvrdit.*

(11) *Neznám nikoho, kdo by zítra dobrovolně nastoupil do služby.*

(11a) *Neznám nikoho, kdo je ochoten zítra dobrovolně nastoupit do služby.*

Je třeba ještě upozornit na to, že vedle prosté formy morfologického kondicionálu se v konjunktivní funkci i v současné češtině v určitých souvětých strukturách drží forma *a* + kondicionál, a to jako emocionální varianta vyjádření citově neutrálního.

(12) *Není možné, aby to udělal Petr.*

(12a) *Není možné, že by to udělal Petr.*

(13) *Nestalo se, aby přišel včas.*

(13a) *Nestalo se, že by přišel včas.*

Dále se ukazuje, že v konjunktivní funkci se v zásadě v současné češtině uplatňují i obě formy morfologického kondicionálu.

(14) *Nedomnívám se, že by tam pracovalo více než pět lidí.*

(15) *Nedomnívám se, že by tam bylo pracovalo více než pět lidí.*

Zdá se, že funkční rozdíl mezi kondicionálem přítomným a minulým je v takovém případě časový. Kondicionál minulý slouží jako příznakový prostředek k signalizaci syntaktické závislosti vedlejší věty, jejíž obsah je orientován do minulosti, resp. jde-li vzhledem k obsahu věty řídicí o předčasnost,

(15a) *Nedomnívám se, že tam pracovalo více než pět lidí.*

zatímco kondicionál přítomný se jeví vzhledem k temporální orientaci propozičního obsahu závislé věty jako bezpříznakový, a je tedy funkčně ekvivalentní s prezენტní indikativní formou nedokonavých sloves (14a), s indikativem préterita (14b) nebo s futurem (14c).

(14a) *Nedomnívám se, že tam pracuje více než pět lidí.*

(14b) *Nedomnívám se, že tam pracovalo více než pět lidí.*

(14c) *Nedomnívám se, že tam bude pracovat více než pět lidí.*

To, která z uvedených časových charakteristik v konkrétním případě kondicionálu-konjunktivu odpovídá, závisí na celé řadě faktorů, mimo jiné i na sémantické struktuře predikátu řídicí věty (predikátu s propoziční orientací).
Srov.:

(16) *Neplánovali jsme, že bychom ho před vánoce ještě navštívili.*

(16a) *Neplánovali jsme, že ho před vánoce ještě navštívíme.*

(16b) **Neplánovali jsme, že jsme ho navštívili/že ho navštívujeme.*

(17) *Neviděla jsem ji živou, aspoň si nepamatuji, že bych ji viděla.*

(17a) *Neviděla jsem ji živou, aspoň si nepamatuji, že jsem ji viděla.*

(17b) **Neviděla jsem ji živou, aspoň si nepamatuji, že ji vidím/že ji budu vidět.*

Celá řada predikátů ovšem dovoluje vyjádřit více časových relací mezi obsahem věty hlavní a vedlejší. V takovém případě k identifikaci temporální charakteristiky kondicionálu-konjunktivu přispívá kontext nebo situace.

(18) *Sám jste řekl, že nemáte žádné důkazy, že by byl špión.*

(18a) *Sám jste řekl, že nemáte žádné důkazy, že je špión.*

(18b) *Sám jste řekl, že nemáte žádné důkazy, že byl špión.*

Fakt, že v konjunktivní funkci lze rozdíl mezi oběma kondicionálovými formami chápat jako časový, je současně jedním z podstatných rysů, diferencujících fungování kondicionálové formy v jejích dalších významech. Ukázali jsme už jinde,⁶ že např. v rámci vyjadřování podmíněné platnosti propozičního obsahu lze opozici kondicionál přítomný × kondicionál minulý postihnout pomocí sémantického distinktivního rysu „nerealizovatelnost podmíněného děje“.

Dalším cílem této studie je pokusit se objasnit, proč kondicionálová forma v současné češtině funkci blízko konjunktivní může plnit. Při vysvětlování této specifické funkce českého kondicionálu se však neobejdeme bez poznání historického vývoje, během kterého předpokládané původní aoristové plusquamperfektum v závislosti na vývoji celého gramatického systému češtiny jednotlivé funkce získávalo.

Při vysvětlování konjunktivní funkce českého kondicionálu se v našich historicky orientovaných pracích většinou poukazuje na vliv latinského konjunktivu (imperfekta a plusquamperfekta), popř. též futura II, který dosáhl zejména v období humanismu takové míry, že v některých typech vedlejších vět (především ve větách obsahových, ve větách podmínkových a doplňovacích vztažných) kondicionál u některých autorů úplně vytlačil indikativ. J. Bauer⁷ hodnotí tento vývoj jako odporující duchu češtiny a stírající vlastní význam českého kondicionálu, i když zároveň upozorňuje na to, že jeho kořeny mohou být domácí. Jelikož této problematice byla u nás věnována dosud jen malá badatelská pozornost, je třeba následující poznámky chápat spíše jako „mapování terénu“ než konkrétní výsledky široce založeného empirického výzkumu.

Podrobný rozbor stč. materiálů ukazuje, že vývoj, vrcholící v humanistické spisovné češtině, kdy úzus signalizovat syntaktickou závislost vedlejší věty kondicionálovou formou se stal téměř normou, započal již v době velmi staré.

⁶ Karlík, P., *Ještě k významu kondicionálu minulého.*

⁷ Bauer, J., *Vliv řečtiny a latiny na vývoj syntaktické stavby slovanských jazyků*, Čs. přednášky pro IV. mezinárodní sjezd slavistů v Moskvě, Praha 1958, s. 93.

Stav za humanismu lze proto chápat na výsledek složitého historického procesu, na němž se kromě cizích vlivů podílely i vztahy vnitrosystémové.

Ve 14. a 15. stol. se kondicionálové formy užívalo ve funkci blízké konjunktivní zejména v obsahových větách, a to především v závislých otázkách.

(19) *a otázal jich, byla-li by to pravda* ČestMil.

(20) *ptaje se všech, kteříž ho potkávali, zdá by kde ztraceného jeho viděli?* Ezop.

J. Bauer předpokládá, že kondicionál byl nejrozšířenější v závislých otázkách deliberativních (tj. takových, které vyjadřují nejistotu, nerozhodnost, rozvažování) a že tyto případy motivovaného užití kondicionálu mohly být východiskem pro jeho další šíření. Tuto tezi, jak se zdá, potvrzuje srovnání stejných textů v různých památkách:

(21) *vytazoval se na nich, kde by se Kristus narodil* EvOl.

(21a) *..., kde by se j měl Kristus naroditi* EvZim.

Dá se ovšem předpokládat, že „deliberativní“ funkce (blízká v jistém smyslu funkci probabilitivní) nebyla jediným potenciálním zdrojem další pozdější expanze kondicionálové formy; ukazuje na to i následující doklad z DalL, v němž o závislou deliberativní otázku jít nemůže:

(22) *kde by byl kněz, v zvěděchu.*

Takovou vedlejší větu je podle našeho názoru nutno interpretovat jako obsahovou oznamovací, signalizující tzv. explicitní informaci neúplnou, (srov. i novočesky *dozvěděli se, kde je* = „že je tam a tam“) a kondicionál potom pravděpodobně jako signál závislosti vedlejší věty. Takových přesvědčivých dokladů nemáme ovšem mnoho, naopak většina dokladů — vzhledem ke značné polyfunkčnosti kondicionálové formy, nespecifikované ještě žádnými formálními prostředky — připouští většinou více interpretací.

(23) *a v tu dobu papež otázá, proč by kněz dřiemal* DalL.

(24) *i otázá, co by bylo* EvZim.

(25) *já sem tázal o to mnichův, bylo-li by to tak* ČestMand.

Také v obsahových větách oznamovacích se užívalo morfologického kondicionálu ve funkci blízké konjunktivní; vyjadřoval se jím postoj mluvčího (tj. domněnka, pochyby (nedůvěra), nemožnost, falešnost tvrzení, cizí mínění) k platnosti obsahu propozičního participanta realizovaného vedlejší větou, a to jak po řídicí větě kladné, tak záporné.

(26) *ty pravíš, bych já blůdil* LegKat.

(27) *a by v něm kto byl, nemože znamenati* DalL.

Na druhé straně se však neužilo vedlejší větě s kondicionálem, nechtěl-li mluvčí signalizovat své pochyby o platnosti obsahu propozičního participanta, ani po predikátech s významem „domnívat se“, např.:

(28) *pohanstvo tak za to jmají, že ti lidé neumierají* AlxV.

Za humanismu, který je tradičně považován za „zlatý věk kondicionálu“, frekvence jeho užití právě v konjunktivní funkci značně vzrostla. Vliv latiny (popř. snad i němčiny) neodporoval stě. stavu tak, jak se předpokládalo, a mohl se tedy snadno prosadit nejen v literatuře překladové, ale i v produkci domácí, a to nejen jako projev „módnosti“. Autorita a prestiž latiny (zde zejména tzv. kondicionál cizího mínění) jako by „podpořila a rozvinula“ neproduktivní domácí tendence. Kondicionál-konjunktiv se tak prosadil prakticky ve všech typech vedlejších vět, tedy jak ve strukturách, v nichž k tomu byly vnitrosystémové předpoklady (podpora kondicionálu ve funkci vyjad-

řování neplného přesvědčení v obsahových větách), tak i ve strukturách, kde takové předpoklady nebyly a kde se cizí vliv projevil nejvýrazněji. Expanzi kondicionálu ve funkci konjunktivní pěkně demonstrují také doklady, které uvádí J. Bauer: *uzřev, že jest oklamán* EvZim × *uzřev, že by oklamán byl od mudrců* BlahNZ.

Avšak ani v době největšího rozšíření se kondicionál nestal prostředkem závazným a preferovali ho pouze někteří autoři (např. Háj, CestPref), jiní naopak byli k humanistickému úzu zdrženlivější (např. Blah a Vel); v hovorové mluvě se neprosadil prakticky vůbec.

- (29) *tehdy hospodář kázal jest ženě, aby vstala a chutně vohledala, co by tu bylo* FrantP.
 (30) *a pověděl jim, že by Ježíš byl ten, kterýž ho zdravého učinil* BiblKral.
 (31) *pána našeho nejprv, zdali by co, tulich nebo nůž, u sebe měl, potom pana Pece se ptali* MitrPřihody.
 (32) *ukázal v šífu místo, kde by léhál a svou truhlu s svými věcmi choval* CestPref.
 (33) *a tak žádný mezi nimi nebyl, kdo by jeho smrti neželed* Háj.
 (34) *vozili jsme se čekajíce, až by se vítr poutišil* CestPref.
 (35) *to učinil k potupě své vlastní, že by zde na ten čas přeškaredě ženy byly* Háj.

Hypertrofie kondicionálu, doložená památkami humanistického období, byla již v 16. a 17. stol. postupně omezována (byla sice znovu uměle oživena v počáteční fázi národního obrození, ale záhy byla odstraněna definitivně).⁸ Tam, kde nebyla pro užití kondicionálu opora v jazykovém systému češtiny (zvl. ve větách příslovečných), zanikla konjunktivní funkce kondicionálu, jakmile pominul vliv latiny. Naproti tomu v ostatních typech vedlejších vět, kde užití kondicionálu v konjunktivní funkci vedle „cizího mínění“ podporovaly i jeho funkce staré (jako exponenta vyjadřování neplného přesvědčení mluvčího o platnosti obsahu obsahové věty), došlo k zajímavému vývoji, který se pokusíme ve stručnosti naznačit.

V rámci obsahových vět sehrála rozhodující roli tendence odstranit disparátní užití spojovacích prostředků a tím i nežádoucí homonymii kondicionálové formy. V souvislosti se zánikem „probabilitivní funkce“ prostého kondicionálu se totiž změnilo i postavení kondicionálu-konjunktivu, který tak ztratil jednu ze svých hlavních motivačních opor. Relevantním faktorem podmiňujícím možnost užití kondicionálu-konjunktivu se stala sémantika věty řídicí.

Po řídicí větě kladné se kondicionálu-konjunktivu přestalo užívat úplně (*řekl mi, že by bydlel na vesnici* → *že bydlí na vesnici*), avšak po řídicí větě záporné se naopak možnost jeho užití zachovala a v jistém smyslu dokonce upevnila (*neřekl mi, že by bydlel na vesnici* → *že by bydlel na vesnici* // *že bydlí na vesnici*). V důsledku naznačeného vývoje zanikl kondicionál v konjunktivní funkci v obsahových větách tázacích, i když závisely na záporné řídicí větě (*ptal se mě, kdo by to byl* → *kdo to je, neptal se mě, kdo by to byl* →

⁸ Grepl, M., *Vývoj mluvnické stavby v jazyce Tylovy prózy*, ruk. kand. disertační práce, Brno 1959.

kdo to je), ale také v obsahových větách oznamovacích signalizujících tzv. explicitní informaci neúplnou (*neřekl mi, kde by bydlel* → *kde bydlí*).

Další vývoj kondicionálu-konjunktivu v obsahových větách se týkal především jeho formální stránky. Zpočátku si totiž konkurovaly tři prostředky: a) prostý kondicionál (36), b) *že* + kondicionál (37) a c) *a* + kondicionál (38).

(36) *ačkoli o tom žádný z evangelistuov nepíše, protože já toho jistiti nemohu, by se to v pravdě stalo* CestPref.

(37) *ale lid nevěděl, že by odšel Jonata* BiblKral.

(38) *jistě mi věř, Děťříšku, že toho neuznávám, aby toho, abychom se s nimi bítí měli, byla jaká potřeba* Háj.

Prosté *by* zaniklo jako v ostatních případech — za obrození bylo již pocíťováno za archaismus — a *aby* bylo vystřídáno *že by*. Vedle tendence odstranit disparátní užití spojovacích prostředků se zde mohlo projevit i to, že kondicionál-konjunktiv zůstal v češtině prostředkem fakultativním. Srov.: *Neřekl mi, že by to udělal/že to udělal/udělá* × *Pochybuji, aby to udělal/! *a to udělal* → *že by to udělal/že to udělal/udělá*. Forma *a* + kondicionál zůstala zachována pouze v některých typech, a to jako prostředek emocionálně zabarvený (12), (13).

Předpokládaná existence konjunktivní funkce morfologického kondicionálu umožňuje pochopit a vysvětlit také jeho motivaci ve strukturách typu

(39) *Ne že bych žárlila*.

Takové výpovědi se často i při popisu současné češtiny chápou za souvětí, v němž věta s *že* je vedlejší podmětňou, a záporka *ne* větou hlavní. Domníváme se, že souvětňé pojetí těchto výpovědí je výstižňější při zkoumání vzniku dané formy, avšak ze synchronního hlediska se kloníme k názoru těch badatelů, kteří uvedené konstrukce chápou za větu jednoduchou (podobně jako např. *Ne abyste tam šel*).

Zkoumáme-li možnosti vzniku dané formy, lze počítat s tím, že forma *že bych žárlila* reprezentovala původně formální ztvárnění propozičního partanta predikátu s propoziční orientací *není pravda*, resp. *neříkám* (*není pravda, že by žárlila/že žárlí*). Záporná věta řídící byla tedy předpokladem potencionálního funkčního využití kondicionálu v konjunktivní funkci. Ukazuje se však jedna obecnější zákonitost, že totiž při vzniku jednoduchých vět z původních souvětí se prakticky vždy dávala přednost vyjádření příznakového (srov. např. předpokládaný vznik tzv. osamostatnělých vět vedlejších s *jako by*: *Zdá se mi, že Petr neslyší/jako by Petr neslyšel* → *Jako by Petr neslyšel*), proto když ustoupilo souvětňé chápání těchto výpovědí, zůstal v nich původní příznakový prostředek — kondicionál — zachován, i když pozbyl svou konjunktivní funkci.

Závěrem lze říci, že i když morfologická forma kondicionálu plní dnes na syntaktické rovině (ve větě hlavní i vedlejší) velké množství často velmi rozdílných funkcí, nelze ji považovat za konjunktiv; kondicionál totiž vždy nese určitý, více nebo méně konkrétní modální význam. Pouze v některých typech vedlejších vět můžeme připustit jeho užití jako konjunktivu, třebaže i zde jako *by* „podtrhával“ nereálnost, signalizovanou ve větě řídící záporným predikátem.

SEZNAM STČ. TEXTŮ

- AlxV stč. Alexandreida, vyd. V. Vážný, Praha 1947; zlomek Svatovítský z poč. 15. stol.
 BiblKral bible Kralická z l. 1579—1593.
 BlahNZ Jan Blahoslav, Nový zákon z r. 1568, vyd. J. Konopásek, Praha 1931.
 CestMand cestopis tzv. Mandevilla, český překlad Vavřínc z Březové z r. 1445, vyd. Fr. Šimek, Sběrka pramenů I, 1, 9, Praha 1911.
 CestMil Milion Marka Pola, rkp. z 15. stol., vyd. Q. Hodura, B. Horák, Praha 1950.
 CestPref Cesta z Prahy do Benátek... Voldřicha Prefáta z Vlkanova z r. 1546, tisk 1563, vyd. K. Hrdina, Praha 1947.
 DalL Nejstarší česká rýmovaná kronika t. ř. Dalimila, rkp. Lobkovický z 1. pol. 15. stol., vyd. B. Havránek, J. Daňhelka, Praha 1957.
 EvOl evangeliář Olomoucký z r. 1421, vyd. Fr. Černý, Sběrka pramenů I, 1, 4, Praha 1901.
 EvZim Čtenie zimního času z konce 14. stol., vyd. A. Patera, Sběrka pramenů I, 1, 7, Praha 1905.
 FrantP Frantova práva z r. 1518.
 Háj Václav Hájek z Libočan, Kronika česká z r. 1541, vyd. V. Flajšhans, Praha 1923.
 LegKat legenda o sv. Kateřině, vyd. V. Vážný, Dvě legendy z doby Karlovy, Praha 1959.
 MitrPříhody Příhody Václava Vratislava z Mitrovic seps. 1599, vyd. J. Daňhelka, Praha 1950.
 Vel D. A. z Veleslavína, Kalendář historický z r. 1590.

IS THERE SUBJUNCTIVE IN CZECH?

The author of the paper puts himself a question whether Czech has a morphological form fulfilling the function of the subjunctive. He shows that the functions following from the general, invariant meaning of the subjunctive are mostly expressed by means of those syntactic constructions whose basis is the morphological form of the conditional. In present-day Czech a simple conditional form may be used in the function of the subjunctive that can be specified as "the expression of the syntactic dependence of a subordinate clause". Such a "conditional-subjunctive" (as a result of a complex historical development, which the author tries to reconstruct) can only be used in content clauses representing the formal manifestation of the propositional participant of the predicate negative in its sense and having the meaning "to impart information" (*neřici, nenapsat...*), "to acquire information" (*neslyšet, nevidět...*), "to digest information" (*pochybovat, nevěřit...*), etc. Under such conditions it may, however, be used only as a facultative means.